

НОВА «ЗБОРКА» АКТИВІВ НА ТЕРИТОРІЇ РЕГІОНУ ЯК МЕХАНІЗМ ЇЇ КАПІТАЛІЗАЦІЇ

NEW "COLLECTION" OF ASSETS ON THE REGION'S TERRITORY AS A MECHANISM OF ITS CAPITALIZATION

Наталія КУХАРСЬКА,
доктор економічних наук,
Одеський національний
економічний університет

Nataliya KUKHARSKA,
Doctor of Economics,
Odessa National
Economic University

Обмеженість і умовність у застосуванні ряду механізмів та інструментів державної регіональної політики капіталізації в Україні на сьогодні обумовлена багато в чому надмірною і триваючою централізацією управлінських функцій та компетенцій у центрі. У результаті державна політика, що реалізується на регіональному рівні, фактично не приносить бажаних результатів. Можна стверджувати, що метою соціально-економічного розвитку країни на сучасному етапі є підвищення капіталізації складових її регіонів.

Капіталізація регіону є процесом зростання вартості сукупних матеріальних і нематеріальних активів (ресурсів) регіону, що знаходяться на його території та беруть участь у відтворювальних процесах усіх галузей народного господарства з урахуванням ефективності їх використання.

Проблематиці формування механізмів капіталізації в пострадянських країнах та країнах, що розвиваються, присвячено багато наукових робіт вітчизняних та зарубіжних учених, таких як І.Булеєв [1], В.Геєць [2], Е.Де Сото [3], А.Гриценко [4], П.Бурдьє [5], В.Княгінін [6], Ю.Лищикова [7], Т.Малова [8], Ю.Савельєв [9], В.Радаєв [10] та ін. Однак сучасна економічна наука досліджує переважно кількісну сторону капіталізації, розглядаючи її результати в компаніях, підприємствах, організаціях та національних господарствах як важливі показники виробничої діяльності (див., наприклад, [1]).

Щоб підвищити капіталізацію регіону, як зазначав у своїх роботах Ернандо де Сото [3], необхідно переоцінити (дооцінити) території за допомогою цілого ряду послідовних дій. Саме ці послідовні дії і є основними стратегічними напрямками формування механізмів підвищення капіталізації регіону:

1. Здійснити реструктуризацію (докапіталізацію) основних активів (або розвиток ринків факторів виробництва), які нині продовжують функціонувати на старій технологічній базі (земля, капітал, основні фонди, робоча сила) [11].

2. Надати цим активам інституційну форму, яка б забезпечила їх мобільність, найвищу віддачу в системі глобальних обмінів. Інституційні реформи мають бути одним з основних інструментів управління [12].

3. Провести нову «зборку» активів на території регіону таким чином, щоб їх сукупна вартість перевищила механічну суму цін окремо. Тут з'являються поняття: інноваційний потенціал, вільні

економічні зони, регіональні виробничі кластери, регіональні економічні системи, технопарки.

Метою дослідження є аналіз основних інноваційних складових третього стратегічного напрямку формування й реалізації ефективних механізмів капіталізації активів на регіональному рівні.

Базою для розвитку економіки регіону на основі капіталізації в сучасних умовах має стати інноваційна економіка (економіка знань, інформаційна економіка), що включає не тільки інноваційну індустрію, а й нові торговельні, виробничі та логістичні системи, розвинену сферу послуг, інформаційні та телекомунікаційні системи тощо. Однак найбільш складна ситуація характерна саме для інноваційного потенціалу: як щодо забезпеченості ним, так і щодо його капіталізації. При цьому необхідно зазначити, що саме збільшення й ефективне залучення інноваційного потенціалу в господарський оборот, комерціалізація інноваційних розробок покликана стати локомотивом економічного зростання й модернізації економіки як на регіональному рівні, так і на рівні держави в цілому.

Можна виділити найбільш загальні (системні) проблеми, які постають перед розробниками регіональних інноваційних програм:

1. Неповнота правової бази інноваційної діяльності, зокрема відсутність законодавчо закріплених понять (і критеріїв) інноваційного продукту, інноваційного проекту, високотехнологічної галузі (виробництва) і т.д.

2. Відсутність чіткого розмежування центральних і регіональних функцій у галузі інноваційної діяльності.

3. Відсутність у більшості регіонів стратегії інноваційного розвитку, тому програми розвитку, що розробляються, як правило, не призводять до очікуваного результату.

4. Відсутність реальних індикаторів, що оцінюють ефективність програми, через неопрацьованість державної статистики в цих питаннях.

5. Відсутність заходів, спрямованих на створення довгострокових інструментів планування й точного управління регіональними інноваційними системами, та, як наслідок, відсутність обґрунтованого виділення коштів бюджету за ключовими напрямками, які підтримуються керівництвом регіону.

Форсування процесу капіталізації регіону можливе за рахунок виділення найбільш динамічних утворень (у рамках адміністративного, логістичного, торговельного

Проаналізовано найбільш системні проблеми, які постають перед розробниками регіональних інноваційних програм. Доведено, що базою для третього стратегічного напрямку – нової «зборки» активів на території регіону як механізму його капіталізації – має стати інноваційна економіка, інструментами якої є регіональні виробничі кластери, вільні економічні зони, регіональні інноваційні системи, технопарки, що відіграють роль перехідних майданчиків та «вікон» у міжрегіональний і глобальний ринок і виступають в якості «локомотивів» і «точок зростання» відносно іншої території регіону.

The most system-defined issues the regional innovative programs' authors face have been analysed. It has been proven that the innovative economy with production clusters, free economic zones, regional innovative systems, techno parks that serve as intermediaries and "windows" into the interregional and global market and play the role of "engine rooms" and "growing point" compared with the rest of the region's territory is to be the basis for the third strategic direction: new "collection" of assets on the territory of the regions as a mechanism of its capitalization.

та культурного аспектів), які гратимуть роль перехідних майданчиків і «вікон» у міжрегіональний і глобальний ринок і зможуть виступити як «локомотиви» і «точки зростання» відносно іншої території регіону.

Інструментами так званої нової «зборки» активів на території регіону як механізму його капіталізації є регіональні виробничі кластери, вільні економічні зони, регіональні інноваційні системи, технопарки. Ці територіальні утворення або «точки зростання» повинні становити каркас нової просторової організації регіону. Вироблена нова «зборка» активів на території регіону буде відповідати за міжрегіональну й міжнародну спеціалізацію регіону та його сукупну капіталізацію. У цьому випадку в регіоні реалізується цілісний ланцюжок створення вартості й залишається основна частина доходів.

В якості можливих точок локалізації *регіональних виробничих кластерів як інструменту капіталізації* регіону можуть виступати існуючі промислові вузли і центри, промислові агломерації. Ці точки характеризуються найбільшою інтенсивністю виробничих, інноваційних та фінансових процесів. Їм відводиться роль центрів, що «збирають» територію, через налагодження логістичних потоків.

При формуванні кластерів, які «зв'язують» територію і формують «резидентну економіку», можливе використання різних форм стимулювання економічної активності, починаючи від виділення земельних ділянок і преференцій до концесій і формування зон інтенсивного економічного розвитку. Особливе значення для прискорення різного роду інновацій має розвиток малого інноваційного бізнесу, інноваційної інфраструктури, приватно-державних партнерств.

Для успішної реалізації стратегія розвитку регіону та стратегія розвитку окремих кластерів повинні бути взаємно погоджені. У сучасних умовах мова йде не стільки про те, що необхідність розвитку певного кластеру має бути прописана в регіональній Стратегії, а про те, що повинен існувати консенсус між діловими й адміністративними елітами регіону про необхідність розвитку кластерів. Учасники кластеру, доповнюючи один одного, знижують витрати, збільшуючи при цьому частку доданої вартості своєї продукції (робіт, послуг), а отже, й капіталізацію регіону.

При цьому ролі, які повинні грати влада й бізнес для розвитку кластерів, є різними, але взаємодоповнюючими. У будь-якому випадку головне завдання влади на сьогодні – сприяти створенню кластерів навколо основних «локомотивів» регіонального бізнесу. У цьому випадку великі компанії відіграють роль ядра кластеру, а малий і середній бізнес, який розвивається навколо них прискореними темпами, стає важливим платником до бюджету й основним джерелом розвитку території. Такого роду цільовий підхід до розвитку малого й середнього бізнесу навколо певної сфери істотно підвищує його шанси на виживання.

Оскільки у *вільних економічних зонах (ВЕЗ)* створюється багатогалузева структура, «ефект комплексності» ВЕЗ забезпечує можливість більш повного й глибокого використання сировини, завантаження інфраструктури, докапіталізації (дооцінки) робочої сили [13].

Однією з найважливіших вимог щодо вдосконалення механізму функціонування та управління ВЕЗ є вдосконалення *методичної основи формування та управління вільними економічними зонами*, в якості якої виступають заходи додання ВЕЗ відповідної управлінської, організаційної та економічної форми. Тут виділяються такі принципово важливі напрямки:

□ всі рішення щодо перспективних інвестиційних проєктів повинні затверджуватися на регіональному рівні, що є основоположним принципом ВЕЗ;

□ терміни затвердження проєкту повинні бути зведені до мінімуму, а експертиза проєкту повинна проводитися на предмет відповідності економічним показникам і вимогам екології. Всі інші питання є ризиками самого інвестора і не мають узгоджуватися ні з якими сторонніми фахівцями або комісіями;

□ податкові пільги будуть мати тільки суб'єкти підприємницької діяльності, які виробляють продукцію всередині самої ВЕЗ виключно з вітчизняної сировини;

□ створення об'єктів інфраструктури для спільного використання, що вимагають великих витрат, має враховуватися у взаємних розрахунках суб'єктів-користувачів;

□ вільні економічні зони повинні застосовувати правила економічної поведінки, що діють в системі світового господарства. Це стосується засобів конкурентної боротьби за іноземний капітал, за збут товарів, вироблених у ВЕЗ, а також методів досягнення економічного ефекту («асортиментний» надприбуток, узгоджене оперування товарними формами та адекватними їм організаційними структурами, вирівнювання господарського розвитку);

□ обґрунтування рішень на місцевому рівні має враховувати специфіку регіону, допустимості екологічного навантаження на його територію, можливості загального розвитку продуктивних сил, використання природних і трудових ресурсів;

□ для розрахунку ефективності капіталовкладень з урахуванням різних джерел їх надходження необхідно оцінити величину виручки від продажу послуг ВЕЗ, здачі землі в оренду, податків, мит;

□ раціональна організація праці та правильність рішення проблем кадрового забезпечення багато в чому визначають життєстійкість самої зони. Виконання цієї вимоги передбачає вирішення таких завдань:

а) пропозицію способів стимулювання суб'єктів ВЕЗ щодо створення нових робочих місць. У світовій практиці найбільш ефективними методами вирішення цієї проблеми є такі:

□ надання податкових знижок за створення кожного нового робочого місця для непрацюючих місцевих жителів;

□ надання різних пільг (знижений податок на власність, кредити на вигідних умовах, знижки при сплаті прибуткового податку) тим підприємствам, які беруть на роботу безробітних;

□ надання знижок в оплаті комунальних послуг (електроенергія, газ і т.д.) підприємствам, які створили певну кількість робочих місць, що визначається органами управління залежно від масштабу ВЕЗ;

б) визначення порядку утворення фондів розвитку і соціального страхування, організація медичного страхування, відпочинку обслуговуючого персоналу;

в) створення бірж праці, що виконують функції концентрації інформації про попит та пропозицію робочої сили, регулювання міграції трудових ресурсів. При таких центрах бажано створення центрів професійної, мовної та іншої підготовки та перепідготовки кадрів;

□ для ВЕЗ у портах необхідно передбачати особливі умови:

а) можливість створення так званих мультизон, коли виробничі приміщення розміщені не на причалах порту, де для цього часто немає місця (як, наприклад, у ВЕЗ «Порто-франко»), а на окремих, спеціально наданих територіях. У самому порту проводяться лише експортні, митні та вантажні операції;

б) поставка послуг між суб'єктами ВЕЗ не повинна обкладатися митом і податком на додану вартість; розвиток ВЕЗ не повинен зупинятися на торговельно-посередницькій діяльності.

Завданням держави є забезпечення ефективного використання можливостей механізму ВЕЗ для вирішення інвестиційних, інноваційних, структурних і соціальних проблем регіонів.

Для приведення умов діяльності ВЕЗ в Україні відповідно до вимог СОТ та положень Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур (Киото, 1999) зазначені вище напрямки пропонується внести до Закону України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон».

В якості *основного інструменту капіталізації інноваційного потенціалу виступає розвиток регіональних інноваційних систем*, координованих на національному рівні. Це можна зробити шляхом реалізації набору державних регіональних програм. Фактично ці програми підтримують ключові інструменти, які закладають основу системи довгострокового планування розвитку регіональних інноваційних систем регіонів України:

1. Побудова інноваційного профілю регіону: виявлення центрів ключових компетенцій серед регіональних промислових, освітніх, дослідницьких організацій на регіональному, національному та міжнародному рівнях.

2. Виявлення (аналіз) і усунення факторів, що ускладнюють інноваційний розвиток компаній у регіоні: виявлення проблем, характерних для розвитку високотехнологічних виробництв, і розробка механізмів, що сприяють їх вирішенню.

3. Виявлення найбільш вірогідних тенденцій майбутнього розвитку високотехнологічних галузей промисловості на основі проведення регіонального форсайту.

4. Створення регіональних галузевих інформаційно-аналітичних центрів експертиз: моніторинг стану галузі, створення бази експертів у сфері галузевої експертизи, встановлення партнерських зв'язків серед учасників інноваційних процесів [14].

5. Розробка механізмів підтримки ринку інтелектуальних бізнес-послуг (консалтингові, інжинірингові фірми) з боку міста.

6. Складання реєстру інноваційних компаній, розробка системи критеріїв приналежності компаній до інноваційного типу та розробка системи статистичних показників, що характеризують їх діяльність [7].

Регіон, сприяючи створенню й розвитку *технопарків*, отримує можливість формування та прискореного розвитку науково-виробничої та соціальної інфраструктури, залучення в регіоні висококваліфікованих фахівців, підтримки та розвитку сектора економіки і у зв'язку з цим створення нових робочих місць. Однак на 1.01.2015, за даними Держагентства з питань науки, інновацій та інформатизації, в Україні реально діє всього 8 технопарків (7 – у Києві) із 16 зареєстрованих.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Представлений комплексний підхід дозволив розробити стратегічні напрями підвищення капіталізації економічного потенціалу регіонів України на основі модернізації економіки з урахуванням певного рівня розвитку, наявності й вибору ресурсних можливостей, розвитку та ефективного використання всіх складових економічного потенціалу.

Механізми та інструменти підвищення капіталізації регіонів у подальшому необхідно поєднувати з децентралізацією управління територіями, підвищенням економічної активності населення, розвитком бізнес-освіти й просвітницькою діяльністю, впровадженням систем управління якістю, бенчмаркінгом, вдосконаленням державної міграційної політики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Капіталізація підприємств: теорія і практика [монографія] / под ред. д.э.н., проф. И. П. Булеева, д.э.н., проф. Н. Е. Брюховецкой; НАН України, Ін-т економіки пром-сти; ДонУЭП. – Донецьк, 2011. – 328 с.
2. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку / В. М. Геєць; Ін-т економ. та прогнозув. НАН України. – К., 2009. – 864 с.

3. Де Сото Э. Загадка капитала. Почему капитализм торжествует на Западе и терпит поражение во всем остальном мире / Э. Де Сото; пер. с англ. – М.: Изд-во «Олимп-Бизнес», 2004. – 272 с.

4. Капіталізація економіки України / [за ред. акад. НАН України В. М. Геєця, д.е.н. А. А. Гриценка]. – К.: Ін-т економ. та прогнозув. НАН України, 2007. – 220 с.

5. Бурдые П. Социология политики / П. Бурдые, пер. с фр. Н.А. Шматко / [сост., общ. ред. и предисл. Н.А. Шматко]. – М.: Socio-Logos, 1993. – 336 с.

6. Княгинин В. Н. Капіталізація регіонів: проблеми, задачі, механізми / В. Н. Княгинин // Стенограма виступлення на семінаре «Капіталізація регіонів», 3-4 жовтня 2003 г. – СПб.: Фонд «ЦСР Северо-Запад», 2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.csr-nw.ru/upload/file_category_1097.pdf.

7. Лышчикова Ю. В. Стратегия повышения капитализации экономического потенциала региона / Ю. В. Лышчикова // Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки. – 2013. – №1. – С. 348-352.

8. Малова Т. А. Капіталізація: передумови національного прорыва / Т. А. Малова // Финансовый бизнес. – 2008. – № 1. – С. 39-46.

9. Особенности воспроизводства регионального капитала: сущность, подходы к оценке, методы управления / Ин-т экономики КарНЦ РАН [под общей ред. Ю. В. Савельева]. – Петрозаводск: Изд-во Карельского научного центра РАН, 2008. – 136 с.

10. Радаев В. В. Понятие капитала, формы капиталов и их конвертация / В. В. Радаев // Общественные науки и современность. – 2003. – № 3. – С. 5-16.

11. Кухарська Н. О. Розвиток ринків факторів виробництва як механізм підвищення капіталізації регіонів України / Н. О. Кухарська // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – №9. – С. 248-256.

12. Кухарська Н. О. Регіональне стратегування – основа формування стратегії розвитку регіону / Н. О. Кухарська // Економіст. – 2012. – №1. – С. 63-65.

13. Кухарська Н. О. Спеціальні (вільні) економічні зони як фактор розвитку регіону / Н. О. Кухарська // Вісник соц.-ек. досліджень. Вип. 23/ОДЕУ. – Одеса: ОДЕУ, 2006. – С. 144-149.

14. Гайнутдинов Р. И. Предпосылки создания программы центров экспертизы на базе ФАУ ОЭЗ. Мировой опыт инновационной деятельности / Р. И. Гайнутдинов // Ин-т региональных инновационных систем [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://www.innosys.spb.ru/?tpl=Print&id=663&folder=100>.

REFERENCES

1. Buleev I.P., Brjuhoveckaja N.E. Kapitalizacija predpriyatij: teorija i praktika [The capitalization of companies: theory and practice]. NAN Ukrainy, In-tjekonomiki prom-sti, DonUJEP, Donetsk, 2011, 328 p. [in Russian].

2. Heyets' V.M. Suspil'stvo, derzhava, ekonomika: fenomenologiya vzayemodiyi ta rozvytku [The society, state, economy: phenomenology of interaction]. In-t ekonom. ta prognuzov. NAN Ukrainy, Kyiv, 2009, 864 p. [in Ukrainian].

3. De Soto E. Zagadka kapitala. Pochemu kapitalizm torzhествует na Zapade i terpit porazhenie vo vsem ostal'nom mire [The Mystery of Capital. Why Capitalism Triumphs in the West and Fails Everywhere Else]. Moscow, Izd-vo "Olimp-Biznes", 2004, 272 p. [in Russian].

4. Heyts' V.M., Hrytsenko A.A. Kapitalizatsiya ekonomiky Ukrainy [Capitalization of the economy of Ukraine]. Kyiv, In-t ekonom. ta prognuzov. NAN Ukrainy, 2007, 220 p. [in Ukrainian].

5. Bourdieu P. Sociologija politiki [Sociology of politics]. Moscow, Socio-Logos, 1993, 336 p. [in Russian].

6. Knyaginina V.N. Kapitalizacija regionov: problemy, zadachi, mehanizmy [Capitalization of regions: achievements, problems, mechanisms]. Stenogramma vystupleniya na seminar "Kapitalizacija regionov", 3-4 oktjabrja 2003, Saint Petersburg, Fond "CSR Severo-Zapad". Available at: http://www.csr-nw.ru/upload/file_category_1097.pdf [in Russian].

7. Lyshhikova Ju.V. Strategija povyshenija kapitalizacii ekonomicheskogo potenciala regiona [The strategy to increase the capitalization of the economic potential of the region]. Gumanitarnye, social'no-ekonomicheskie i obshhestvennye nauki, 2013, no. 1, pp. 348-352 [in Russian].

8. Malova T.A. Kapitalizacija: predposylki nacional'nogo proryva [Capitalization: preconditions of the national breakthrough]. Finansovij biznes, 2008, no. 1, pp. 39-46 [in Russian].

9. Savel'ev Ju.V. Osobennosti vosproizvodstva regional'nogo kapitala: sushhnost', podhody k ocenke, metody upravleniya [Features of reproduction of the regional capital: the essence, approaches to the assessment and management techniques]. In-t ekonomiki KarNC RAN, Petrozavodsk, Izd-vo Karelskogo nauchnogo centra RAN, 2008, 136 p. [in Russian].

10. Radaev V.V. Ponjatje kapitala, formy kapitalov i ih konvertacija [The concept of capital, forms of capital and their conversion]. Obshhestvennye nauki i sovremennost', 2003, no. 3, pp. 5-16 [in Russian].

11. Kukhars'ka N.O. Rozvytok rynkiv faktoriv vyrobnytstva yak mekhanizm pidvyshchennya kapitalizatsiyi rehioniv Ukrainy [The development of factor markets as a mechanism to increase the capitalization of the regions of Ukraine]. Aktual'ni problemy ekonomiky, 2014, no. 9, pp. 248-256 [in Ukrainian].

12. Kukhars'ka N.O. Rehional'ne stratehuvannya – osnova formuvannya stratehii rozvytku rehionu [Regional strategizing is the basis of development strategy of the region]. Ekonomist, 2012, no. 1, pp. 63-65 [in Ukrainian].

13. Kukhars'ka N.O. Spetsial'ni (vil'ni) ekonomichni zony yak faktor rozvytku rehionu [Special (free) economic zones as a factor of regional development]. Visnyk sots.-ek. doslidzhen', no. 23, ODEU, Odesa, 2006, pp. 144-149 [in Ukrainian].

14. Gajnutdinov R.I. Predposylki sozdaniya programmy centrov ekspertiz na baze FAU OJeZ. Mirovoj opyt innovacionnoj dejatel'nosti [Background of the program centres of expertise based on the FAA SEZ. World experience of innovation activities]. In-t regional'nyh innovacionnyh system. Available at: <http://www.innosys.spb.ru/?tpl=Print&id=663&folder=100> [in Russian].